

ANTEP KILIMLERİ

*Aysen Soysaldı

Kurtuluş savaşında Fransızların iki saatte teslim olmadığınız takdirde bütün şehri yakıp yıkacağız ve tüm halkı öldüreceğiz. Tehdidine karşı Antep (Ayıntap)liler, “ Antep yanar ve bütün Antep halkı da bu yangının içinde ölür, fakat düşmana asla teslim olmaz.” Diyerek kahramanca şehri kurtarmış ve Gaziantep ünvanını almıştır. Atatürk’ün övgüsüne mahzar olan Gaziantep halkı kahramanlığı kadar çalışkan ve zanaatkârdır.

Bugün Gaziantep bir sanayi şehridir. Tabiidir ki sanayinin alt yapısı zanaatlardır. Bu temel de zanaatkârlar tarafından atılmıştır. Gaziantep tekstilin her alanında oldukça ileri teknoloji kullanan, Türkiye’nin sayılı tekstil şehirlerindedir. Bu şehirdeki tekstil sanayinin temelini teşkil eden el dokumacılığı, bugün Antep kilimleri, kutnu kumaşlar, Antep şalları ve aba dokumacılığı ile hâlâ devam etmektedir. Ayrıca bu el sanatlarının Türkiye’de yerleşik bir kültürü vardır. Antep kilimleri, kutnu kumaşlar, Antep şalları ve aba dokumacılığı geleneksel giyim-kuşamda ve ev mefruşatında kullanılan ve bilinen terimlerdir.

“Antep Kilimi” oldukça bilinen bir terim olmakla birlikte, literatürde hak ettiği yeri alamamıştır. Çarşı işi, dokumacı zanaatkâr esnafın tarafından üretilen, ticari bir meta olarak alınıp-satılan bu kilimler Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde hemen her yerde karşılaşılan bir kilim türüdür. Örneğin bu araştırmaya konu olan Antep kilimlerinin bazıları Yozgat - Boğazlıyan, bazıları Denizli - Kızılcabölük, bazıları ise Ankara – Ayaş camilerine bağış yoluyla gelen kilimlerdir. Daha kapsamlı araştırmada çok daha farklı yörelerde de bulmak mümkün olacaktır. (A. Soysaldı, “Türk kilimlerinde Dokuma Teknikleri ve Boyama Özellikleri”, Erdem-Halı Özel Sayısı, C.10, S.30, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 1999, s.599-613,752-775)

Cumhuriyet döneminde çok sayıda kilimci esnafı olan Gaziantep’te oldukça fazla kilim üretimi yapılmış ve yörede 1950’lerde 7000 kilim tezgahının faaliyette olduğu söylenmektedir. Bazı kaynaklar ise Gaziantep’te 1950lerden bu yana (Antep kilimi olarak bilinen bir) kilim dokuması yapıldığını çubuk ve küçük eşkenar şekilli geometrik desenli, daha çok kırmızı, siyah ve beyaz renkli olup Doğu, Orta ve Batı Anadolu Bölgelerinde çok kullandığını ifade etmektedir. (B. Deniz, “Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları”, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 2000, s.126. M. Z. Kuşoğlu, “İlgi”, Y.25, S.64, 1991,s.19-22.) Ancak 1950lerde başlayan bir zanaat birdenbire binlerce tezgâh kapasitesine nasıl ulaşabilir? Gaziantep’te Antep kilim dokumacılığının oldukça eski bir geçmişi olduğu muhakkaktır.

1950’lerde Antep kilimlerinin tüccarlar tarafından yurt dışına ihraç edildiği bilinmektedir. Bu ihracat sırasında yirmi adet kilim bir balya yapıldığı, üretimin fazla olması nedeniyle acemi dokumacılara iş verildiği ve balyalara hatalı kilimlerin de konulduğu, bu yüzden de kilim ihracatının azaldığı söylenmektedir. 1960lı yıllarda motorlu tezgâhlarda kilim benzeri havsız yaygı dokumasına başlanması ile el dokuması kilimci esnafı kilimlerini satamaz olmuştur. Gaziantep’ten yurt dışına giden ve il dışına göç edenlerin çoğunluğunu kilimci esnafı ve bu dalda çalışanlar oluşturmuştur. Kilimci esnafı dağınık ve çok küçük işletme halinde çalışmaktadır. Giderek azalan tezgah sayısı bugün birkaç kilimciye düşmüştür. Bugün Gaziantep’te 20-25 civarında tezgah olduğu tahmin edilmektedir. Bu atölyelerdeki tezgâhlar ya sahibi tarafından işletilmekte yada bir kilim tüccarına bağlı olarak üretim yapmaktadır. (Davut Erkent, 80 Yaşında, Kilimci ustası)

* Yrd.doç. Gazi Üniversitesi, Mesleki eğitim fakültesi, El Sanatları Eğitimi Bölümü, Tekstil Dokuma Örgü Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Bugün iyi kalite bir seccade 20-25 TL.ve satılmakta ve nadiren yurt dışına gönderilmektedir.

Gaziantep yöresi Atmalı, Rişvan, Karalar, Beydili (Beğdili), Çepni ve Çiğil boylarının yaşadığı bir bölgedir. Ayrıca çarşı işi kilimlerin yanında yöre halkının kendi ihtiyacı için ıstar tezgahta dokuduğu kilimlerde vardır. Bu kilimler tek parça ve uzun boyludur ve daha çok Adana yöresi kilimlerine benzer. Genellikle ilikli kilim tekniğinde dokunan bu kilimlerin bordür desenleri Kırşehir, Yozgat, Karaman, Konya-Karapınar kilimlerinin kenar sularını hatırlatır. Zemin desenlerinde ise yatay dizilmiş küçük eşkenardörtgen şekilli motifler veya kuşaklar halinde düzenlenmiş zemin içlerinde yine eşkenardörtgen şekilli motifler yer alır. Bu kilimlerde daha çok siyah, kırmızı, kahverengi ve beyaz renkler karakteristiktir. (B. Deniz, “Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygılar”, s.126.)

Bahsedilen bu iki kilim dokuma geleneğinden de anlaşılacağı gibi yöredeki Antep kilimlerinin temelinde Türk boylarının kendi ihtiyaçları için dokuduğu kilimler yatmaktadır.

Her iki kilim gurubunda da aynı motifler ve aynı renkler farklı kompozisyon tarzı ile karşımıza çıkmaktadır. Ancak Antep kilimcisi bu geleneği çarşıya taşımış, geleneksel motifleri sadeleştirerek çulhalık (mekikli) tezgâhta seri üretime geçmiştir. (bkz: fotoğraf 1)

Malzeme; Gaziantep kilimlerinde çözü siyah boyalı pamuk ipliğidir. Atkı ise yün ipliğidir. Eski örneklerde tek bükümlü kök boya denilen doğal boyalı ince yün atkılar kullanılmıştır. Bugün çözüde beyaz pamuk ipliği, atkıda ise akrilik iplikler kullanılmaktadır. İnceliği, dayanıklılığı ve renk çeşitliliği bakımından avantajlı olan akrilik iplikler kilimlerin geleneksel karakterini yansıtmamaktadır.

Kök boyların (doğal boyların) kullanıldığı dönemde dokunan eski örneklerde atkı renkleri oldukça canlı ve olgundur. Yörede çubuk otu, boyalık otu da denilen kökboya (Rubia Tinctorium) köklerinden kavuniçi renginden kırmızıya değişik tonlar elde edilirdi. Kızılcım kabuklarından sarı, zeytin yeşili ve haki yeşil renkler ile cehrinin olgunlaşmış meyvelerinden sarı elde edilirdi. Karavernik; diğer adı ennik veya havaciva olan bitki köklerinden mor tonları, ceviz yaprağı, cevizin yeşil kabuğundan kahverengi elde edilirdi. Sergil otu köklerinden ve yabani nane (yarpuz)dan gri ve deve tüyü rengi elde edilirdi. Hindistan’dan ithal edilen indigo (indigoferra tinctoria)dan lacivert ve mavi elde edilirdi. Ayrıca papatya, soğan kabuğu, adaçayı, labada, nar kabuğu, kadın tuzluğu gibi doğal boya yapımında kullanılan birçok bitki vardı. Tabii ki bu bitkilerin yanında Şap, demir sülfat (zaçıkıbrıs, karaboya), bakır sülfat (göztaşı), ve diğer mordanların da kullanıldığını unutmamak gerekir.

Yörede boyacılar olmasına rağmen daha çok iplik boyatıldığı için sanayi boyacılığı önem kazanmıştır. Kilim ipliklerinin boyanması kilim dokumacıları tarafından yapılırdı. 20. yy.da ara dönem olarak tanımlayabileceğimiz 1940lı yıllarda anilin boyalar kullanılmaya başlanmıştır. Kazançlı kilimcilik 20 yıl kadar sürmüş ve bu boyalar çabuk solduğu için oldukça pes renkler ortaya çıkmıştır. Böylece Antep kilimlerine rağbet de azalmıştır.

1970lerden sonra hazır boyalı akrilik kilim iplikleri imal edilince, renkler yine canlı hale gelmiş ancak geleneksel Antep kilimlerinin karakteristik atkı renkleri kırmızı, siyah, beyaz, kahverengi, turuncu, sarı, mor, haki yeşildir. Günümüzde bu renklere turkuaz mavi, ve yeşilin parlak nüansları da eklenmiştir. mavi nüansları geleneksel renklere oldukça uyumlu bir zenginlik katmıştır. Ancak yeşilde aynı şeyi söylemek pek mümkün değildir. Oldukça parlak çimen ve filiz yeşili ile civciv sarısı, pembe gibi renkler bu güzel renk ahengine gölge düşürmüştür.

Dokuma tezgâhi; Anadolu'da ve Gaziantep'te çulhalık-culhalık gibi isimler alan mekikli dokuma tezgahıdır. Bu tezgahların çukur, yüksek ve kamçılı gibi çeşitleri olmakla birlikte genel özellikleri aynıdır. Tezgâh düzeneği içinde iki yada dört adet çözgü hareketini sağlayan ipli gücü, tefe ve içine dokumanın inceliği veya kalınlığına göre takılan, atkı ve çözgünün düzgün bağlanmasını sağlayan, kamaş yada metal tarak, çözgülerin düzenli gelmesini sağlayan meğbir ve dokunan kilimin sarıldığı sermin yani levant ana parçalarıdır. Atkı ipliklerinin sarıldığı masurayı taşıyan mekik tezgahın en önemli yardımcı parçasıdır. Ayrıca iplik eğirme ve büküm araçları olan iğ- ve çıkırık gibi daha birçok yardımcı araç vardır. (bkz: fotoğraf 1)

Dokuma tekniği; Kilim bilindiği gibi atkı yüzlü bir dokumadır. Kilim dokumanın atkısı deseni meydana getirir. Her motifin farklı renkte atkısı vardır. Her motif kendi içinde dokunarak birleşen motifler kilim yüzeyini meydana getirir. Ancak Antep kilimleri teknik bakımdan da oldukça karakteristiktir. Yörede çulhalık denilen mekikli dokuma tezgahında dokunan bu kilimler bilinen kirkitli – ıstar dokuması kilimlere göre oldukça incedir. Bu incelik mekikli dokuma tezgâhının atkı ve çözgüsünün ince olması gereğinden kaynaklanmaktadır. Kilim dokumanın desenli bölümlerinde her motif için ayrı mekik kullanılarak dokuma yapılmaktadır. Böylece motif aralarında çözgü yönünde ilikler meydana gelmektedir. Antep kilimlerinin tekniği genellikle ilikli kilim dokumasıdır.

70 -100 yıl öncesine tarihlenebilen Antep Kilimlerinin teknik özelliklerine bakılırsa ortalama değerler şöyledir.

Ebatları

En : tek şak eni: 70-75 cm, iki şaklı kilim eni: 150 cm.

Seccade eni: 85 - 100 cm

Boy : yaygı boyu: 250 cm

seccade boyu: 150 cm

Malzeme

Çözgü ipliği : 4 katlı, 9 Nm, siyah boyalı pamuk ipliği.

Atkı ipliği : tek kat ve tek bükümlü renkli yün ipliği.

Tekniği : İlikli kilim

İlik boyları : 0.3 ile 1 cm arasında değişmekte.

Çözgü sıklığı: cm² de 4-5 adet.

Atkı sıklığı : cm² de 11-14 adet.

Atkı renkleri : kırmızı, siyah, beyaz, kahverengi, turuncu, sarı, mor, yeşildir.

Antep kilimlerinin yaygı, yolluk, seccade, sedir örtüsü, minder gibi kullanımlar için çeşitleri vardır. Yaygılar iki şak halinde simetrik parça olarak üretilir ve birleştirilerek 150 x 250 cm ebadında geniş yer yaygısı elde edilir. Bu kilimlerde desen ayna simetri ¼ raportun dikey yarısı tasarlanarak bir şak dokunmuştur. Kilimin diğer şakı ise bire bir aynıdır. Yarımlar dikişle birleştirildiğinde desenler birbirini tamamlayarak madalyonlar meydana gelir. Yolluk, seccade ve diğerleri tek parça halinde üretilir ve desenler tam olarak dokumanın dikey eksenine simetrik biçimde yerleştirilir. Eskiden iki şak dokunan yer yaygıları revaçtayken bugün yolluk ve seccade tipi tek şak kilimler daha çok rağbet görmektedir. (bkz: fotoğraf 2-13)

Antep kilimlerinin klasik kompozisyonu yatay bordürlüdür. Kilimde üç adet madalyonlu bordür vardır. İlki kilimin ortasında yer alan ana bordür ki yörede orta göbek denir. Diğerleri ise iki kısa kenara yakın yerleştirilen kenar bordürler ki yörede birinci ve son nakış denir. Bu bordürlerde eşkenar biçimli madalyonlar yer alır. Orta bordürde büyük,

kenarlarda ise küçük madalyonlar bazen aynı bazen de farklı motiflerin ¼ simetrik tekrarları ile meydana gelir. Motifli bordür genişlikleri ise kenarlarda 15 – 25 cm, orta ana bordürde ise 20 – 40 cm arasında değişebilmektedir.

Bugün bu ana kompozisyon düzeni içinde kilim dokuması şöyle yapılır; Önce tezgâha geçirilen çözgü (drezin) gerginliği ayarlanır. Sonra seccade tipi küçük kilim dokumalarda zincir örgü (çiti) ile başlanır. Başlangıçta “soy” denilen düzenli renk sıralamalı, desensiz renkli çubuklu - çizgili dokuma yapılır. Araya birinci nakış (küçük madalyon) dokunur. Yine bir soy dokunur ve orta göbek (büyük madalyon) yerleştirilir. Tekrar soy dokuma, birinci nakışın tekrarı, başlangıçtaki soy dokumanın tekrarı ve zincir örgü tekrarı ile bitirilir. Yapılan dokumanın ebadına göre aradaki soy denilen çizgili dokumaların sayısı artar.

Eski kilimlerde ise birinci nakıştan sonra iki soy arasına birbiri üstüne binişik ince su halinde yatay ince bordürler yer almaktadır. Bu bordürlerde yatay yönde simetrik renk ve motif sıralaması içinde kırık çizgili, vb. küçük motifler yer almaktadır. Bu ince suyun yöredeki adı “gen”dir. (bkz: fotoğraf 3)

Ayrıca soy denilen renkli çubukların orta yatay ekseninde siyah – beyaz veya kırmızı – beyaz olarak, sağdan sola, soldan sağa iki renk atkı kullanılarak tarak dişi motifleri meydana getirilmiştir. Yatay yollu renk çubuklarının genişlikleri 1cm ile 5cm arasında değişmekte ve genellikle renk sıralaması tarak dişi eksene simetrik olarak yerleştirilmektedir.

Klasik Antep kilimlerinin orta ve kenar madalyonlarının bilinen karakteristik motifleri (nakışları) vardır. Bu motifler içinde baklava dilimi, zincir göbek, habbap ayağı (nalin), atomlu, kuş kanadı, pençe göbek, dirsek göbek (peri basamağı-şeytan basamağı), parmak göbek ve aynalı motifleri yer alır. (kaynak kişi: Süleyman Ercan, Kilimci, Gaziantep.)

Bu klasik Antep kilim desenlerini biraz açıklamak gerekirse;

Habbap ayağı: yörede naline verilen isimdir. basamaklı üçgenlerin tersli yüzlü iç içe geçmiş şeklinden meydana gelen ¼ simetrik eşkenar dörtgen biçimli madalyondur. Üçgenlerin basamakları bazen düz 90 derece diktir. Habbap ayağı hem orta göbek hem de kenar madalyonu olarak uygulanır. (bkz: fotoğraf 2, 7, 8)

Pençe göbek: pençe göbekde üçgenlerin basamakları 45 derece eğimli kol dirseğinin kıvrımı şeklindedir. Yine ¼ simetrik eşkenar dörtgen biçimli madalyondur. Kilimin hem orta hem de kenar madalyonlarında yer alır. Pençe göbek eski Antep kilimlerinin en sevilen ve en çok uygulanan desenlerindedir. Pençe kartal gibi güçlü kuşların avını kavramada kullandığı güçlü perdeli ayaklarını ifade eder. (bkz: fotoğraf 9, 12)

Zincir göbek: iç içe geçmiş düz merdiven basamaklarıdır. Bu basamaklar merkezden dışa doğru; bir, üç, beş, yedi, dokuz, on bir basamak şeklinde, ¼ tekrarı ile eşkenar dörtgen biçimli bir madalyon oluşturmuştur. Madalyonun başlangıç ve bitiminde ise ters yönde üç basamaklı bir kaide yer almaktadır. Bir merkezden yayılan ışık dalgalarının ifadesi gibidir. (bkz: fotoğraf 3, 7)

Parmak göbek: iki dikdörtgenin bir basamaklı şekilde birleşik biçimidir. Bu birim farklı renk sıraları ile yan yana ve üst üste yerleşiminden motif meydana gelir. ¼ simetrik eşkenar dörtgen biçimli madalyon olarak veya iki sıra halinde ince ara suyu olarak da uygulanmaktadır. Kilimin hem orta hem de kenar madalyonlarında yer alır. (bkz. Fotoğraf 4)

Dirsek göbek: paralelkenar biçimli birimin basamaklı şekilde kaydırılması ile, merkezden dışa doğru bir, üç, beş, yedi veya iki, dört, altı, sekiz basamaklı sıraların birbiri üstüne binişik ve iç içe geçerek meydana getirdiği ¼ simetrik eşkenar dörtgen biçimli madalyondur. Dirsek motifinde paralelkenar uçları 45 derecelik eğimle kol dirseğinin tam kıvrım eğimini vermektedir. Bu desen bazen **peri basamağı** ve **şeytan basamağı** gibi isimler de almaktadır. Kilimin hem orta hem de kenar madalyonlarında yer alır. (bkz. Fotoğraf 5, 8, 9, 11)

Aynalı: dirsek göbek olarak bilinen motifin yarısı, iki basamaklı olarak kilimin kenarından içe doğru alışımlışın aksine bir simetri biçiminde, iki yarım madalyon birbirine sırtı dönük yerleştirilmiştir. Bu desende sanki aynadan yayılan ışığın ifadesi vardır. (bkz. Fotoğraf 9)

Kuş kanadı yada kanatlı: paralelkenar (baklava dilimi) biçimli kanatların orta eksene simetrik şekilde üst üste ve yan yana dirsek göbekteki gibi birleşiminden meydana gelmiştir. Bu motifle oluşturulan bazı madalyonlar kontrast renkli bir sınır dokuması ile süslemeli ve dışa doğru çıkıntılıdır. Kanatları açık uçan zarif bir kuşun ifadesidir. Kuş kanadı madalyon kilimin hem orta, hem de iki uç bordüründe yer alır. (bkz. Fotoğraf 6)

Taraklı: bazen küçük birbirinden bağımsız sıralanmış ince bordür (su) içinde, bazen de iç içe geçmiş dikdörtgen biçimli madalyon halinde kilimin kenar bordürünü oluşturmuştur. Bu dikdörtgenlerin yatay yöndeki kenarlarında tarak dişi şeklinde çıkıntılar bulunmaktadır. diş sayısı iki, üç, beş, yedi, sekiz veya daha fazla olabilmektedir. Bu motif ilikli kilim tekniğine çok uygun ve kolay olduğu için bütün atkı yüzülü dokumalarda yer almaktadır. (bkz. Fotoğraf 6)

Atomlu: II. Dünya savaşında Japonya'ya atılan atom bombasında esinlenerek dokunduğu söylenmektedir. çekirdeğe benzer oval biçimli bir merkez çevresinde iki yana doğru yaygınlaşan paralelkenar biçimlerinden meydana gelir. Atomlu dirsek, atomlu parmak gibi isimler verilmektedir. Atomlu kilimin orta ve iki uç bordüründe yer alır. Bir merkezden iki yana doğru yayılan dalgalar gibidir(bkz. Fotoğraf 12) . bazende; ortada simetrik üçgeni çevreleyen yine simetrik paralelkenarların uçları parmak denilen bazen üç bazen de beş parmaklı el şeklinde bitirilmiştir. Atomlu parmak ¼ simetrik eşkenar dörtgen biçimli madalyondur. Türk dünyasında oldukça yaygın kullanılan el motifi çeşitleri burada da karşımıza çıkmaktadır. Türk halk biliminde el vermek, Fatma anamızın eli gibi kavramlarla bildiğimiz bu motifi bir İngiliz yazar Hz. Muhammed ve Ehi beytin (Hz. Fatıma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin) ifadesi, yada İslamın beş şartının ifadesi olduğunu belirtmektedir. Kilimin hem orta hem de kenar madalyonlarında yer alır. Bu desen bazen tarak motifi ile aynı anlamda da kullanılmaktadır.

Klasik Antep kilimlerinde madalyonların yan boşluklarında iki basamaklı üçgen benekler, yatık Y harfi (yaba motifi), yatay ekseninde birleşen ters üçgenlerden meydana gelen küçük kanat, ve göz motifleri de görülmektedir. (bkz. Fotoğraf 5)

Son 15 yıl içinde üretilen Antep kilimlerinin bordür nakışlarında diğer kilim motiflerinden esinlenmeler görülmektedir. Bu yeni motifler; çifte kırma, bülbül yuvası, eli belinde, deste kalem, naylon göbek gibi motiflerdir. (bkz fotoğraf 9) (A.Soyaldı, F., Durgut, "Gaziantep Kilim Dokumacılığı", Basılmamış Lisans tezi. Ankara,1999)

Ayrıca kilimci Süleyman Ercan özel siparişlere göre tasarımlar yapmakta, çeşitli yöresel motifleri kendine göre yorumlayarak dokuduğu duvar panosu ve seccadelere uygulamaktadır. Bu yeni tasarım kilimlerde oldukça zengin motif çeşitliliğinin yanında

manzaralı, minareli, cennet ağacı motifli ve mihraplı seccadeler de dokunmaktadır. (bkz. Fotoğraf 13) Aynı zamanda kilimci Süleyman Ercan “kilimci kalfası” ve “çıraklıktan kalfalığa” isimli şiirler yazmıştır. Bu şiirler metin ekinde verilmiştir.

Aslında bu motifler Antep kilimlerine zenginlik katmıştır denilebilir. Ancak seri üretimde bu detaylı motiflerin üretimi daha çok zaman alacağından Antep kilimlerinin maliyetini artırdığı için satışta sorun yaşanabilmektedir. Türkiye'nin çeşitli yörelerinde zaten bu tür detaylı desenler dokunmaktadır. Antep kilimlerinin özelliği yalnız desenlerle seri dokuma yapılarak düşük maliyetli kilim üretiminin yapılabilmesidir. Böylece günlük kullanıma cevap veren harcıalem kilimler oldukça çok satılabilmektedir.

1965'te işleri bozulan kilimcilerden Ankara merkez, Ayaş ve Beypazarına göç edenlerle karşılaşmıştır. Bugün hala Ayaş'ta Antep kilimcisi olarak bilinen bir kilim dokumacısı vardır. Gaziantepli kilimci Mustafa Bilki'nin de 1965ten 1980 e kadar Ankara merkezde kilimcilik yaptığı ailesi tarafından ifade edilmiştir. Bu da bize Gaziantep'in bir kilimci okulu olduğunu, ancak sentetik boyalarla birlikte kilimciliğin darbe yediğini göstermektedir.

Diğer Türk kilimleriyle benzerliklerine gelince; Türkiye'nin hemen her yöresinde çulhalık tezgahlarda yatay çizgili-yollu atkı yüzlü kilim denilen yolluklar dokunmaktadır. Ancak Antep kilimlerinin karakteristik özelliğini taşıyan bazı yöreler de vardır.

Klasik Antep kilimlerinin yukarıda bahsedilen desenleri Türk kilimlerinin gelişmemiş yalnız biçimleridir denilebilir. Bu desenlerin benzerlerine İçel-Anamur, Aydınçık ve Tarsus yörelerinde çulhalık dokuması olan atkı yüzlü ve Atkı desenli kilim ve battaniye (T. Onuk, F.Akpınarlı, S. Ortaç, Ö. Alp, “İçel El Sanatları”, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998,s. 82, 87-88, 114) Denizli – Kızılcabölük ve Çal, Ankara-Beypazarı ve Nallıhan civarı köylerdeki halkın kendi ihtiyacı için dokuduğu kilimlerde rastlanmaktadır. (bkz. Fotoğraf 14,15)

Ayrıca Balkanlardaki Türk kilimlerinde ve çerge denilen ince yaygılarda da Antep kilimlerinin izlerini bulmak mümkündür. (A,Soysaldı, “Bulgaristan Türklerinde Kilim Dokumacılığı”, Bulgaristan Türk Folkloru, II. Uluslar arası Bulgaristan Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Folklor Araştırma Kurumu Yay. 29, Ankara, 2001)

Bizim Amerikan yerlileri olarak bildiğimiz, tarihçilerin Avar Türkleri olarak tespitleri olan Kızılderili yaygı ve battaniye dokumalarının desenleri de Antep kilimleri ile oldukça benzerlik göstermektedir. (F. Akpınarlı, A. Soysaldı, Uluslararası VI. Türk Kültürü Kongresi 21-24 Kasım 2005, Basılmamış Bildirileri)

Sonuç olarak:Yöredeki Antep kilimlerinin temelinde Türk boylarının kendi ihtiyaçları için dokuduğu kilimler yatmaktadır. Antep kilimcisi bu geleneği çarşıya taşımış, geleneksel motifleri sadeleştirerek çulhalık (mekikli) tezgâhta seri üretime geçmiştir.

Antep kilimlerde Antep kilimlerinin klasik kompozisyonu yatay bordürlüdür. Bu bordürlerde eşkenar biçimli madalyonlar yer alır. Orta bordürde büyük, kenarlarda ise küçük madalyonlar bazen aynı bazen de farklı motiflerin ¼ simetrik tekrarları ile meydana gelir. Ayrıca ara zeminde soy denilen, birbiri üstüne binişik ince su halinde yatay bordürler yer almaktadır. Bu bordürlerde ise simetrik renk çubukları ve yatay yönde simetrik renk ve motif sıralaması içinde kırık çizgili, vb. küçük motifler yer almaktadır. Yaygılar iki şak halinde simetrik parça olarak üretilir. Bu kilimler bilinen kirkitli – ıstar dokuması kilimlere göre oldukça incedir. Eski örneklerde tek bükümlü kök boya denilen doğal boyalı ince yün atkılar

kullanılmıştır. Bugün çözüde beyaz pamuk ipliği, atkıda ise akrilik iplikler kullanılmaktadır. Kök boyaların (doğal boyaların) kullanıldığı dönemde dokunan eski örneklerde atkı renkleri oldukça canlı ve olgundur. Antep kilimlerinin karakteristik atkı renkleri kırmızı, siyah, beyaz, kahverengi, turuncu, sarı, mor, haki yeşildir. Günümüzde bu renklere turkuaz mavi,ve yeşilin parlak nüansları da eklenmiştir. mavi nüansları geleneksel renklere oldukça uyumlu bir zenginlik katmıştır. Ancak yeşilde aynı şeyi söylemek pek mümkün değildir. Oldukça parlak çimen ve filiz yeşili ile civciv sarısı, pembe gibi renkler bu güzel renk ahengine gölge düşürmüştür. (bkz. Fotoğraf 9-13)

Klasik Antep kilimlerinin orta ve kenar madalyonlarının bilinen karakteristik motifleri (nakışları)vardır. Bu motifler içinde baklava dilimi, zincir göbek, habbap ayağı (nalin), atomlu, kuş kanadı, pençe göbek, dirsek göbek (peri basamağı-şeytan basamağı), parmak göbek ve aynalı motifleri yer alır. Klasik Antep kilimlerinin desenleri Türk kilimlerinin yalın biçimleridir denilebilir. Antep kilimlerinin genel özelliği sadeleştirilmiş bu yalın desenlerle çulhalık tezgahta seri dokuma yapılarak düşük maliyetli kilim üretiminin yapılabilmesidir.

Yörede oldukça azalmış olan kilim dokumacıları tarafından klasik Antep kilimlerine sahip çıkılması, ince yün atkı ve doğal boya kullanımına yönelme ile olabilir.

Gaziantep'te halen var olan kilim dokumacılığının günümüzde de hazır olan bir pazarı da vardır. Yeniden kalite ve estetik kazandırılarak canlandırılacak Antep kilimleri alıcı bulmakta zorlanmayacaktır. Çünkü günümüzde lüks tüketici bu tür el sanatlarına rağbet etmektedir. Oldukça bilinçli olan bu tüketici kesiminin beğenisi ise doğal malzeme ile üretilen geleneksel desenli ve uyumlu solmayan renklerdir.

Bu beğeni göz önünde tutularak ince, taşınması ve bakımı kolay olan Antep kilimlerinin üniversite tarafından da desteklendiği bilinmektedir. Bu bağlamda bilinçli bir proje dahilinde, merkezdeki sanayiden uzak yöre halkına yerinde iş imkanı verilerek, çevre ilçe ve köylerde yeniden canlanması ve gelecek nesillere canlı bir el sanatı olarak aktarılması sağlanabilir.

KİLİMCİ KALFASI

Çarşı pazarı dolaştık
Tembelliğe de alıştık
Kilim keçe topladık
Allebende buluştuk

Bugün parasız kaldık
Hafta parası aldık
Ganneler boşalınca
Körkütük şarhoş olduk

Bugün bir şak işledim
Yorulmaya başladım
Baktım ki usta geliy
Kakmadım yavaşladım

Şapşığı miha astım
Tengin üstüne bastım
Birden düzen bozuldu
İşi yarıda kestim

Hampa tatçı halfeler
İşi beyle depeler
Halfe şeert demeden
Usta bizi sepetler

Epey hanek eyledik
İşin sonuna geldik
Miskilim halfelere
Niye değer vermedik

Nihayet usta kızdı
Defi darağı bozdu
İş tembellik olunca
Bize bu ceza azdı

Bir araya geldiler
Hesabımı kestiler
Yolcu yolunda gerek
Artık sen get dediler

Süleyman ERCAN
(KİLİMCİ)

ŞEETLİK TEN HALFELİĞE

Şeert iken halfe oldum
Kendimi çukurda buldum
Okulsuz sınıfta kaldım
Diplomayı kim verecek

Sabah düvene giderik
Aynalı kilim işlerik
Satın alana teberik
Kalır ise kim görecek

Bir kilime yedi lira
Düşünürsün kara kara
Bundan sonra gel bahara
Kalır ise kim alacak

Usta paramızı vermez
Aba halımızı sormaz
Başhalfe düvene gelmez
Halımızı kim soracak

Ne sorulur ne verilir
Ne de meydanda görülür
Az hanek etsen darılır
Hakkımızı kim bilecek

Bu iş temelden bozuk
Çekilen emeğe yazık
Herkes birbirine kızık
Aramızı kim bulacak

İşler hep böyle mi gider
Emekler boşuna heder
Dönmez çarka artık yeter
Diyebilen kim olacak

Şikayetler bilinse de
Yolun sonu görünse de
Nice emek verilse de
Elimizden kim tutacak

Kirlendi her tarafımız
Sayılmaz oldu hatırımız
Aydınlık mı yarınımız
Aydınlığa kim çıkacak

Ne aradık neler bulduk
Bunca yol boşa yorulduk
Yol uzun yarıda kaldık
Gidenlere selam olsun *ancak*

Süleyman ERCAN
(KİLİMCİ)

